

ज्ञानक्रियाच्यां सोहः

श्री

नवतत्त्वप्रकरणमूल

शब्दार्थ अने जावार्थ
साथे.

आवृत्ति सातमी.

उपावी प्रसिद्ध करनार

श्रावक श्रीमसिंह माणिक,

पुस्तक प्रसिद्ध करनार तथा वेचनार.

मांजूवी, शाकगल्ली, मुंबई.

निर्णयसागर वापखानामां उपावी प्रसिद्ध करी.

धीर संवत् २४४५, विक्रम संवत् १९७५, सने १९१९.

Printed by Ranchandra Yeshu Shedge, at the Nirnaya-
sagar Press, 23, Kolhat Lane, Bombay.

Published by Bhanji Maya for Bhimsi Manek,
225-231, Mandvi, Sickgalli, Bombay.

दशवेकालिक सूत्रमां कथन ठे के जेणे जीवाजीवना जाव
 नथी जाण्या ते श्रवुध संयममां स्थिर केम रही शकरो ए वच-
 नामृतनुं तात्पर्य एम ठे के तमे आत्मा अनात्मानां स्वरूपने
 जाणो. ए जाणवानी परिपूर्ण आवश्यकता ठे.

स्यावाद् शैली अनुपम अने अनंत जावजेदथी जरेली ठे.
 ए शैलीने परिपूर्ण तो सर्वज्ञ अने सर्वदर्शीज जाणी शके,
 वतां एतना वचनामृतानुसार आगमउपयोगथी ययामति नव
 तत्त्वनुं स्वरूप जाणवुं अवश्यनुं ठे. ए नव तत्त्व प्रिय श्रद्धा
 जावे जाणवाथी परम विवेकबुद्धि, शुद्ध सम्यक्त्व अने प्रजा-
 विक आत्मज्ञाननो उदय आय ठे. नव तत्त्वमां लोकालोकनुं
 संपूर्ण स्वरूप आवी जाय ठे. जे प्रमाणे जेनी बुद्धिनी गति
 ठे ते प्रमाणे तेउ तत्त्वज्ञान संबंधी दृष्टि पहांचामे ठे अने
 जावानुसार तेउना आत्मानां उज्वलता आय ठे. ते वने तेउ
 आत्मज्ञाननो निर्मल रस अनुभवे ठे. जेनुं तत्त्वज्ञान उत्तम
 अने सुद्ध ठे तेमज सुशील युक्त जे तत्त्वज्ञानने सेवे मेळते
 पुरुष महद्.

सर्वज्ञ जगदाने लोकालोकना संपूर्ण जाव जाण्या अने जोया, तेनो उपदेश जव्य लोकोने कर्यो. जगदाने अनंत ज्ञान चमके करीने लोकालोकना स्वरूप विषेना अनंत जेद जाण्या हता; परंतु सामान्य मानवीर्तने उपदेशाची श्रेणीए चढवा मुख्य देखाता नव पदार्थ तेजए दर्शाव्या, एथी लोकालोकना सर्व जावनो एमां समावेश थड जाय ठे. निर्मथ प्रवचननो जे जे सूक्ष्म बोध ठे ते तत्त्वनी दृष्टिए नव तत्त्वमां समाड जाय ठे, तेमज सघला धर्ममतोना सूक्ष्म विचार ए नव तत्त्व विज्ञानना एक देशमां थावी जाय ठे. आत्मानी जे अनंत शक्तिउठ टंकाड रही ठे तेने प्रकाशित करवा अर्हत जगदाननो पवित्र बोध ठे. ए अनंत शक्तिउठ त्वारे प्रफुल्लित थड शके के ज्यारे नव तत्त्व विज्ञानमां पारावार ज्ञानी थाय.

सूक्ष्म षादशांगी ज्ञान पण ए नव तत्त्व स्वरूप ज्ञानने सहाय रूप ठे. जिन्न जिन्न प्रकारे ए नव तत्त्व स्वरूप ज्ञाननो बोध करे ठे, एथी आनिःशंक मानवा योग्य ठे के नव तत्त्व जे अनंत जावजेदे जाण्या ते सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी थयो.

ए नव तत्त्व त्रिपदीने जावे लेवा योग्य ठे, हेय, जे अने उपादेय एटले त्याग करवा योग्य, जाणवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य एम त्रण जेद नव तत्त्व स्वरूपन विचारमां रहेला ठे.

तेथी करी नव तत्त्व दरेकने शीखवा जाणवा योग्य ठे, अतेनी पांच आवृत्ति अगाठ उपाड गड ठे अने आठवी आवृत्ति ते अमो दरेक आवृत्तिमां सुधारो वधारो करता आल्या तीए आठवी आवृत्तिमां शीखनाराजने मगध पमे ते मगध पण

मूल पाठ मोटा अक्षरथी ठापेल ठे, पठी मूल, तेना वूटा शब्दार्थ अने पठी विस्तारथी तेनो जावार्थ ठापेल ठे. जो के आ आवृत्तिमां चोपनीना कदमां घणोज वधारो अयेल ठे तेमज आ वारीक समयमां कागल विगेरेना जाव बंधी गयेला ठे तोपण शीलनाराडने वधारे सवल पमे ते सारु तेनी तेज किमत राखी ठे.

श्री महावीर जगवंतना शासनमां बहु मत मतांतर पनी गया ठे तेनुं मुख्य कारण तत्त्वज्ञान जणीथी उपासकवर्गनुं लह गयुं, ए ठे. मात्र क्रियाजाव पर राचता रह्या, जेनुं परिणाम दृष्टिगोचर ठे. वर्तमान शोधमां आवेली पृथ्वीनी वसति लगनग दोढ अवजनी गणाइ ठे, तेमां सर्व गह्वनी मळीने जैन प्रजा मात्र वीश लाख ठे. ए प्रजा ते श्रमणोपासक ठे. एमांथी अमो धारीएठीए के नव तत्त्वने पठनरूपे वे हजार पुरुषो मांरु जाणता हशे. मनन अने विचारपूर्वक तो आंगलीने टेरवे गणी शकीए तेटला पुरुषो पण जाणता नहीं हशे.

ज्यारे आवी पतित स्थिति तत्त्वज्ञान संबधी थइ गइ ठे त्यारेज मतमतांतर वधी पड्या ठे. एक लौकिक कथन ठे के "सो शाणे एक मत" तेम अनेक तत्त्वविचारक पुरुषोना मतमां चिन्नता बहुधा आवती नथी, माटे नव तत्त्व समजवा परम आवश्यक ठे. ए नव तत्त्व विचार संबधी प्रत्येक मुनिने अमारी विज्ञप्ति ठे के चिवेक अने गुरुगमथी एनुं ज्ञान विशेष वृद्धिमान करयुं; एथी तेउनां पवित्र पंच महाव्रत दढ अशे. जिनेश्वरना वचनामृतना अनुपम आनंदनी प्रसादी मजशे.

अने क्रिया विशुद्ध रहेवाची सम्यक्त्वानो उदय थरो. परिणामे जवांत थइ जशे.

किं बहुना !

सातमी आवृत्तिनी प्रस्तावना.

आज दिवस सुधी आ ग्रंथनी ठ आवृत्ति उपाइ गइ ठे. अने आ सातमी आवृत्ति बहार पारुवामां आवी ठे; तेथी स्पष्ट समजाय ठे के केटलेक थंशे वांचन अने मनन करवानुं दिवसे दिवसे बधतुं जाय ठे. अमोए आ ग्रंथनी उठी आवृत्तिमां ज्यां योग्य लाग्युं त्यां वधारो कर्णो ठे, वांचनारने विशेष सरळ रीते समजाय तेम करवानी पूरती संजाळ छीधी ठे, पूर्वावृत्तिमां जे नहोतुं ते वधारवामां आवेल ठे, दोष जेवुं जणायुं ते काढी नाख्युं ठे अने तेज प्रमाणे आ सातमी आवृत्ति यथाशक्ति शुद्ध करावी उपावी ठे. आ आवृत्तिमां केटलोके सुधारो वधारो करवानी इच्छा हती, परंतु इन्फ्ट्युएन्जाना रोगमां माणसो सपनावाची तेनां साधनो माटे ज्यां ज्यां तपास थइ ते निष्फळ नीवनी ठे, जेथी हवे पठीनी आवृत्तिमां सुधारो करवानी इच्छा ठे अने तेने माटे जिज्ञासुठं जे जे सुधारो वधारो करवा इच्छता होय तेठंने जेम वने तेम जड्दीधी स्पष्ट रीते लखी मोकलवा विनंति करवामां आवे ठे.

आ ग्रंथ बनतां सुधी शुद्ध करीनेज उपावेल ठे, उतां मति-दोष के नजरदोषथी चूळचुक रही होय अगर सिद्धांत विरुद्ध उपायुं होय तो सुद्ध बंधुठंने सुधारी वांचवा अमो जलामण करीए ठीए. सहेए किं बहुना !

अथानुक्रमणिका प्रारंभः

नवतत्त्वप्रकरण मूल. १

प्रथमं गाथामां नव तत्त्वनां लक्षण सहित नाम, तथा ए नव तत्त्वमां कयां कयां तत्त्व जाणवा योग्य, ग्रहण करवा योग्य अने त्याग करवा योग्य ठे ? ते, तथा प्रकारांतरे न्युनाधिक तत्त्व पण कयां ठे. २३	२३
प्रत्येक तत्त्वना उत्तर जेद कहीने तेमां रूपी केटलां अने अरूपी केटलां ? तेनी संख्या यंत्र सहित देखानी ठे. २०	२०
प्रथम जीवतत्त्वना विचार. ३०	३०
जीवना चेतनादिक ठ प्रकार कया ठे. ३१	३१
जीवतत्त्वना चौद जेद कया ठे. ३२	३२
प्रकारांतरे त्रीश जेद जीवना कया ठे. ३५	३५
जीवना पांचसो ने त्रेसठ जेद कया ठे. ३६	३६
जीवनां ज्ञानादि लक्षण कयां ठे. ३७	३७
ठ पर्यासिनुं स्वरूप कहुं ठे. ४०	४०
जे जीवने जेटली पर्यासि होय ते कही ठे. ४३	४३
एकेंद्रियने विकलेंद्रिय कहेवानुं कारण. ४३	४३
प्राण अने पर्यासिनुं विशेषपणुं कहुं ठे. ४३	४३
आहारपर्यासिने प्रथम कहेवानुं कारण. ४४	४४
पांच इंद्रियोना त्रीश विषय कया ठे. ४४	४४
दश प्राणनां नाम कयां ठे. ४५	४५
कया जीवने केटला प्राण होय ? ते कहेला ठे. ४६	४६

२	बीजा अजीवतत्त्वो विचार.	४०
"	अजीवतत्त्वना चौद जेद कथा ठे.	४०
"	अजीवतत्त्वना मूल पांच जेद कथा ठे.	४०
"	पुण्ड्रव्यनुं थापाधिक लक्षण कथं ठे.	४३
"	कासव्यना समयादि जेद कथा ठे.... ..	४५
"	उ व्यमां परिणामादिक धार जेद कथा कथा व्यमां लाजे ? ते कथा ठे.	४६
"	उ व्यमां लक्षण विस्तारे कथां ठे.	६१
"	पंचास्तिकायनुं वर्तनादि पर्यायरूप उहुं कासव्य केरी रीते ठे ? इत्यादि कासव्यनुं स्वरूप कांडक विशेषे कथं ठे.	६१
"	नव तत्त्वमां जीवतत्त्वनी मुख्य प्ररूपणा करी अने उ व्यमां प्रथम धर्मास्तिकायनी मुख्यता करी, तेना हेतु आदिक बीजा पण केटलीएक आशंकाठनां समाधान करेलां ठे.	६२
३	बीजा पुण्यतत्त्वो विचार.	६३
"	पुण्य नव प्रकारे बंधाय, तेनां नाम.	६३
"	शातावेदनीयादिक वेंतालीश पुण्यप्रकृतिए करी पुण्य जोगवाय, तेनां नाम.	६३
४	चोथा पापतत्त्वो विचार.	७३
"	पाप अठार प्रकारे बंधाय, तेनां नाम.	७३
"	ज्ञानावरणीयादिक व्याशी पापप्रकृतिए करी पाप जोगवाय, तेनां नाम.	७३

पाचमा आश्रयतत्त्वना विचार.	२०
पांच इंद्रिय, चार कपाय, पांच अत्रत अने त्रण योग, मखी सत्तर जेदनां नाम.	२१
इव्याश्रय अने जावाश्रयनुं स्वरूप.	२१
पचीश क्रियाजनां नाम तथा लक्षण.... ..	२२
पचीश क्रियाजनां विशेष स्वरूप कद्यां ठे.	२८
ठण संवरतत्त्वनो विचार.	१०१
इव्यसंवर अने जावसंवरनुं स्वरूप.	१०२
संवरतत्त्वना सत्तावन जेदनां नाम.	१०२
पांच समिति अने त्रण गुप्तिनुं स्वरूप.	१०३
वावीश परिसहनुं स्वरूप.	१०७
कयो परिसह कया कर्मना उदयथी धाय.	११३
कया गुणगणे कयो परिसह धाय.	११४
दश प्रकारे यतिधर्म प्रतिजेद सहित.... ..	११६
चार जावतानुं वर्णन.	११८
सामायिक चारित्रनुं स्वरूप.	१२४
ठेदोपस्थापनीय चारित्रनुं स्वरूप.	१२५
परिहारविशुद्धि चारित्रनुं स्वरूप.	१२६
सूक्ष्मसंपराय चारित्रनुं स्वरूप.... ..	१२७
यथाख्यात चारित्रनुं स्वरूप.	१३५
ष सातमा निर्जरातत्त्वनो विचार.	१४०
इव्य अने जावनिर्जरानुं स्वरूप.	१४१
श्या गाथामां प्रसंगे आवेला बंधतत्त्वना चार जेद संक्षेपे कद्या ठे.	१४२

- २ बीजा अजीवतत्त्वतो विचार. ५१
- “ अजीवतत्त्वना चोद जेद कह्या ठे. ५१
- “ अजीवतत्त्वना मूल पांच जेद कह्या ठे. ५१
- “ पुजलद्रव्यनुं औपाधिक लक्षण कहुं ठे. ५१
- “ कालद्रव्यना समयादि जेद कह्या ठे.... .. ५१
- “ उ द्रव्यमां परिणामादिक चार जेद कया कया द्रव्यमां
लाजे ? ते कह्या ठे. ५१
- “ उ द्रव्यमां लक्षण विस्तारे कह्यां ठे. ६१
- “ पंचास्तिकायनुं वर्तनादि पर्यायरूप उहुं कालद्रव्य
केवी रीते ठे ? इत्यादि कालद्रव्यनुं स्वरूप कांश्क
विशेषे कहुं ठे. ६१
- “ नव तत्त्वमां जीवतत्त्वनी मुख्य प्ररूपणां कही अने
उ द्रव्यमां प्रथम धर्मास्तिकायनी मुख्यता कही, तेना
हेतु, आदिक बीजी पण केदलीएक आशंकार्जनां
समाधान करेलां ठे. ६१
- ३ बीजा पुण्यतत्त्वतो विचार. ६१
- “ पुण्य नव प्रकारे बंधाय, तेनां नाम. ६१
- “ शात्तावेदनीयादिक वेंतालीश पुण्यप्रकृतिए करी पुण्य
जोगवाय, तेनां नाम. ६१
- ४ चोथा पापतत्त्वतो विचार. ६१
- “ पाप अठार प्रकारे बंधाय, तेनां नाम. ६१
- “ ज्ञानावरणीयादिक व्याशी पापप्रकृतिए करी पाप
जोगवाय, तेनां नाम. ६१

अनुक्रमणिका.

पांचमां आश्रवतत्त्वनो विचार.	१००
पांच इंद्रिय, चार कपाय, पांच अत्रत अने त्रण योग, मली सत्तर जेदनां नाम.	१०१
इव्याश्रव अने जावाश्रवनुं स्वरूप.	१०१
पचीश क्रियाळनां नाम तथा लक्षण.	१०२
पचीश क्रियाळनां विशेष स्वरूप कद्यां ठे.	१००
उष्ण संवरतत्त्वनो विचार.	१०१
इव्यसंवर अने जावसंवरनुं स्वरूप.	१०२
संवरतत्त्वना सत्तावन जेदनां नाम.	१०२
पांच समिति अने त्रण गुप्तिनुं स्वरूप.	१०३
चावीश परिसहनुं स्वरूप.	१०७
कयो परिसह कया कर्मना उदयथी थाय.	१२३
कया गुणठाणे कयो परिसह थाय.	१२४
दश प्रकारे यतिधर्म प्रतिजेद सहित.	१२६
वार जावनानुं वर्णन.	१२७
सामायिक चारित्रनुं स्वरूप.	१३४
वेदोपस्थापनीय चारित्रनुं स्वरूप.	१३५
परिहारविशुद्धि चारित्रनुं स्वरूप.	१३५
सूक्ष्मसंपराय चारित्रनुं स्वरूप.	१३५
यथाख्यात चारित्रनुं स्वरूप.	१३५
७ सातमा निर्जरातत्त्वनो विचार.	
इव्य अने जावनि	
आ गायामां प्रसंगे	
संक्षेपे उक्ता ये	

“ उ प्रकारनां बाह्य तपनुं स्वरूप प्रत्येक तपना उत्तर जेद सहित देखावुं ठे.... .. १४	१४
“ उ प्रकारनां अन्यतर तपमां प्रथम प्रायश्चित्त तप दश जेद सहित कहुं ठे. १४	१४
“ वीजुं विनय तप सात जेदे कहुं ठे. १४	१४
“ वीजुं वैयावच्य तप दश जेदे कहुं ठे.... .. १५	१५
“ चोथुं स्वाध्याय तप पांच जेदे कहुं ठे. १५	१५
“ पांचमुं ध्यान तप आर्त्त, रौद्र, धर्म अने शुक्ल, ए चार जेदे कहुं ठे. १५	१५
“ उठुं कायोत्सर्ग तप वे जेदे कहुं ठे. १५	१५
“ आठमा वंधतत्त्वनो विचार. १५	१५
“ मोदक दृष्टांते कर्मबंधना चार जेद. १५	१५
“ आठ कर्मना स्वजाव दृष्टांतपूर्वक. १६	१६
“ आठ कर्मनी उत्तर प्रकृतिनी संख्या.... .. १६	१६
“ आठ कर्मनो उत्कृष्ट स्थितिवंध. १६	१६
“ आठ कर्मनो जघन्य स्थितिवंध. १६	१६
“ रसबंधनुं संक्षेपथी स्वरूप. १७	१७
“ प्रदेशबंधनुं संक्षेपथी स्वरूप. १७	१७
“ नवमा मोक्षतत्त्वनो विचार. १७	१७
“ तत्त्वना नव जेदनां नाम.... .. १७	१७
“ तत्त्वना रूप प्रथम जेदनो अर्थ. १७	१७
“ उत्तर वासठ मार्गणा. १७	१७
“ चार करतां वासठ मार्गणास्थानमांयी	

त्रे मार्गीणाए अतीतकाले सिद्ध थया, ते मार्गीणानां नाम.	१०१
त्रीजा ब्रह्मप्रमाण चारथी मांहीने नवमा अक्षयवहुत्य चार पर्यंत आठ चार अनुक्रमे वर्णव्यां ठे. जेमके ब्रह्मप्रमाण चार एटले सिद्धनां जीवब्रह्म केदलां ठे ५०	१०३
नव तत्त्वने जाणवानुं फल कहुं ठे.	१०१
सम्यक्त्वनुं स्वरूप कहुं ठे.	१०३
सम्यक्त्व पाम्यानुं फल कहुं ठे.	१०४
पुञ्जलपरावर्त्तनुं मान कहुं ठे.	१०५
सिद्धजीवोना पंदर जेद कया ठे.	१०६
सिद्धना पंदर जेदनां उदाहरण.	१०७

एक अक्षिप्राय.

श्री श्रावकनुं कर्तव्य तथा विविध स्तवनादि सप्त
 द्वय ग्रंथ. प्रकाशक श्रावक जीमसिंह माणेक, मुंबई. जुनामां जुन
 जैन पुस्तको प्रसिद्ध करनार, जैन साहित्य वहार पाम्वानी पहेल करनार
 श्रावक भीमसिंह माणेकनुं नाम जैन समाजमां मशहूर ठे.
 तेजना तरफथी अनेक ग्रंथो, उपयोगी ग्रंथो अत्यार सुधीमां घणे जागे
 शुरू अने सरल प्रसिद्ध करवामां आव्या ठे, जेमां आ ग्रंथे एक वधु
 ग्रंथनी वृद्धि करी ठे. आ ग्रंथमां प्रथम खंरुमां प्रांतःसारणीय वंदो
 स्तवनो, बीजामां देरासरे जवानी विधि तथा चैत्यवंदनविधि, त्रीजामां तिथि
 विगेरेनां चैत्यवंदन, स्तवनो अने थोयो, चोथामां चोवीशी स्तवन तथा
 चैत्यवंदन, पांचमामां प्रकीर्ण तीर्थ विगेरेनां स्तवनो, उठामां उपदेशी पदो,
 सातमामां सज्जायो, आठमामां दावणी विगेरे नाटकना रागनां प्रचुस्तवनो
 अने दशमामां नवसरणादि विगेरे विषयो आपवामां आव्या ठे. आ दश
 प्रकरणमां जे जे आपवामां आवेद ठे ते प्रचलित तेमज केदलाक नवा
 परंतु तमाम पूर्वाचार्यो कृत होइने दरेकने नित्य क्रिया माटे खास उप-
 योगी ठे; वंळी घणामांथी चुटणी करेडी होवाथी एक ग्रंथरूपे करेद
 प्रसिद्धि आवकारदायक ठे. प्रस्तावनामां देवदर्शनमहिमा तेमज प्रतिमा-
 पूजानुं निरूपण अने चैत्यवंदनविधि आपी तेनी सुंदरतामां वधारो करेदो ठे.
 सुंदर शास्त्री टाश्पमां सारा कागळ उपर उपावी सुंदर वाईसीगथी अलंकृत
 करेद ठे, जेथी ते जैनो माटे अवश्य खरीदवी लायक ठे अने उपयोगी ठे.
 अमो प्रकाशकने आवा ग्रंथो प्रसिद्ध करवा माटे धन्यवाद आपीए जीए.

(आत्मानंद प्रकाश.) } शास्त्री अहरनी. कि. २-०-०
 गुजराती " कि. १-०-०

मळवानं ठेकाणं आ श्रीमणि

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणंभारतः ॥

जीवाऽजीवा पुष्पं,
पावाऽऽसव संवरो य निज्जरणा ॥
बंधो मुक्को य तथा,
नव तत्ता हुंति नायवा ॥ १ ॥

चनुदस चनुदस बाया,-
लीसा बासी अ हुंति बायाला ॥
सत्तावन्नं वारस,
चनु नव ज्ञेऽप्रा कमेणेसिं ॥ २ ॥
एगविह डुविह तिविहा,

(३)

चतुर्विहा पंच तद्विहा जीवा ॥

चेयण तस इयरेहिं,

वेय गर्ह करण काएहिं ॥ ३ ॥

एगिंदिय सुहुमियरा,

सन्नियर पाणिंदिआ य स वि ति

चनु ॥ अपजत्ता पजत्ता,

कमेण चनुदस जियठाणा ॥ ४ ॥

नाणं च दंसणं चेव,

चरित्तं च तवो तथा ॥

वीरियं नवओगो अ,

एअं जीवस्स लक्खणं ॥ ५ ॥

आहार सरीर इंदिय.

पङ्कती आणपाण चासमणे ॥
चनु पंच पंच ठप्पिअ,
इग विगलासन्नि सन्नीणं ॥ ६ ॥
पणिंदिअ त्ति वल्लूसा,-
सानु दस पाणचनु ठसग अठ ॥
इग हु ति चनुरिंदीणं,
असन्नि सन्नीण नव दस य ॥ ७ ॥
॥ इति जीवतत्त्वम् ॥
धम्माऽधम्माऽऽगासा,
तिय तिय ज्ञेया तहेव अद्दा य ॥
खंधा देस पएसा,
परमाण अजीव चनुदसहा ॥ ८ ॥

धम्माऽधम्मा पुग्गल,
नह कालो पंच हुंति अज्जीवा ॥
चलणसहावो धम्मो,
शिरसंठाणो अहम्मो अ ॥ ए ॥
अवगाहो आगासं,
पुग्गल जीवाण पुग्गला चउहा ॥
खंधा देस पएसा,
परमाणू चेव नायवा ॥ १० ॥
सहंधयार उज्जोअ,
पन्ना गया तवेहि आ ॥
वस्स गंध रसा फासा,
पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥ ११ ॥

एगाकोडि सतसठि,
 लखा सत्तहुत्तरी सहस्सा य ॥
 दोयसया सोलहिया,
 आवलिया इग मुहुत्तम्मि ॥ १२ ॥
 समय्याऽऽवली मुहुत्ता,
 दीहा परका य भास वरिसा य ॥
 न्णिओ पलिआ सागर,
 नस्सप्पिणी सप्पिणी कालो ॥ १३ ॥
 परिणामि जीव मुत्तं,
 सपएसा एग खित्त किरिआय ॥
 णिच्चं कारण कत्ता,
 सव्वगय इयर अप्पवेसे ॥ १४ ॥

॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥
 सा नचगोत्र मण्डुग,
 सुरडुग पंचेदिजाइ पणदेहा ॥
 आइ तितण्णुवंगा,
 आइम संघयण संगणा ॥ १५ ॥
 वणचनक्काऽगुरुदुहु,
 परधा ऊसास आयवुज्जोत्रं ॥
 सुन्नखगइ निमिण तस दस,
 सुर नर तिरिआउ तित्थयरं । १६ ।
 तस बायर पज्जत्तं,
 पत्तेअ थिरं सुन्नं च सुन्नगं च ॥
 सुस्सर आइज्ज जसं,

तसाइदसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

॥ इति पुण्यतत्त्वम् ॥

नाणंतराय दसगं,

नव बीए नीअसाय मिठत्तं ॥

थावर दस नरय तिगं,

कसाय पणवीसतिरिय डुगं । १८ ।

इग वि ति चउ जाईअओ,

कुखगइ उवघाय हुंति पावस्स ॥

अपसत्थं वस चऊ,

अपढम संघयण संठाणा ॥ १९ ॥

थावर सुहुम अपज्जं,

साहारण-मथिर-मसुन्न डुन्न-

(८)

गाणि ॥ दुस्सर एण्डज्जसं,
थावर दसगं विवज्जत्थं ॥ १० ॥

॥ इति पापतत्त्वम् ॥

इंदिअ कसाय अद्वय,
जोगा पंच चउ पंच तिन्नि कमा ॥

किरिअाअो पणवीसं,

इमा नताअो अणुक्कमसो ॥ ११ ॥

काइअ अहिगरणीया,

पानसिया पारितावणी किरिया ॥

पाणाइवाइ रंनिअ,

परिग्गहिया मायवत्तिअ ॥ १२ ॥

मिहादंसणवत्ती,

(६)

अप्पच्चरकाणाय दिठ्ठि पुठ्ठिअं ॥

पादुच्चिअं सामंतो,-

वणीअं नेसत्थि साहत्थी ॥ १३ ॥

आणवणि विअारणिआ;

अण्णोगा अणवकंखपच्चइआ।

अन्ना पअोग समुदा,-

ण पिज्ज दोसेरिआवहिआ ॥ १४ ॥

॥ इत्याश्रवतत्त्वम् ॥

समिई गुत्ति परीसह,

जइधम्मो ज्ञावणां चरित्ताणि ॥

पण ति डुवीस दस बार,-

स पंच ज्ञेएहिं सगवन्ना ॥ १५ ॥

श्रिया ज्ञासेसणादाणे,
उच्चारे समिई सु अ ॥
मणगुत्ति वयगुत्ति,
कायगुत्ति तहेव य ॥ १६ ॥
खुहा पिवासा सी उण्हं,
दंसा-चेला-रइ-विअो ॥
चरिअा निसिहिया सिज्जा,
अक्कोस वह जायणा ॥ १७ ॥
अलाज्ज रोग तणफासा,
मल सक्कार परीसहा ॥
पन्ना अन्नाण सम्मत्तं,
इअ वावीस परीसहा ॥ १८ ॥

खंती महव अज्जव,
 मुत्ती तव संजमे अ बोधव्वे ॥
 सच्चं सोअं आकिं,-
 चणं च बंजं च जइधम्मो ॥ १ ॥
 पढम-मणिच्च-मसरणं,
 संसारो एगया य अन्नत्तं ॥
 असुइत्तं आसव सं,-
 वरो अ तह णिज्जरा नवमी ॥ ३ ॥
 लोसहावो बोही,
 डुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ॥
 एआओ जावणाओ,
 जावेअवा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥

(१२)

सामाद् अथ पढमं,
वेधोवठावणं जवे बीत्र
परिहारविसुधीअं,
सुहुमं तह संपरायं च ॥ ३२ ॥
ततो अ अहस्कायं,
खायं सबंमि जीवलोगंमि ॥
जं चरिऊण सुविहिआ,
वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥ ३३ ॥
॥ इति संवरतत्त्वम् ॥
वारसविहं तवो णि,-
ज्जराय वंधो चनविगप्पो अ ॥
पयई हिइ आणुआण

पएस ज्ञेएहिं नायव्वो ॥ ३४ ॥

अणसण-मूणोअरिया,
वित्तीसंखेवणं रसच्चाअो ॥

कायकिल्लेसो संली,-

णया य वज्जो तवो होई ॥ ३५ ॥

पायवित्तं विणअो,

वेयावच्चं तहेव सच्चाअो ॥

जाणं उस्सग्गोविअ,

अप्पितरअो तवो होई ॥ ३६ ॥

॥ इति निर्जरातत्त्वम् ॥

पयइ सहावो वुत्तो,

ठिइ कात्तावहारणं ॥

अणुजागो रसो णेत्रो,
 पएसो दलसंचत्रो ॥ ३७ ॥
 परु परिहारसि मद्य,
 हरु चित्त कुलात्त न्मगारीणं ॥
 जह एएसिं जावा,
 कम्माणविजाण तह जावा ॥ ३८ ॥
 इह नाण दंसणावर,-
 ण वेय मोहानु नाम गोत्राण ॥
 विग्घं च पण नव डु अ,-
 ठवीस चनु तिसयडु पण विहं ३७
 नाणे अ दंसणावरणे,
 वेअणिए चैव अंतराए अ ॥

तीसं कोमाकोमी,
 अयराणं ठिइ अ उक्कोसा ॥ ४० ॥
 सत्तरि कोमाकोमी,
 मोहणिए वीस नाम गोएसु ॥
 तित्तीसं अयराइं,
 आउठिइ बंध उक्कोसा ॥ ४१ ॥
 वारस मुहुत्त जहन्ना,
 वेयणिए अठ नाम गोएसु ॥
 सेसाणंतमुहुत्तं,
 एयं बंधठिइ माणं ॥ ४२ ॥
 ॥ इति बंधतत्त्वम् ॥
 संतपय परूवणया;

दधपमाणं च खित्त फुसणाय ॥
 कालोअ अंतर जाग,
 जावे अप्पाबहु चेव ॥ ४३ ॥
 संतं सुध पयत्ता,
 विज्जंतं खकुसुमव न असंतं ॥
 मुखत्ति पयं तस्सज्ज,
 परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥
 गइ इंदीए काए,
 जोए वेए कसाय नाणे य ॥
 संजम दंसण लेसा,
 जव सस्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥
 नरगइ पाणिंदि तस जव.

सन्नि अहस्काय खड्गसम्मत्ते ॥

मुखोणाहारं केवल,
दंसण नाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥

द्वपमाणे सिद्धा,-
एणं जीवद्व्याणि हुंति एंताणि ॥

लोगस्स असंखिज्जे,
जागे इक्कोय सव्वेवि ॥ ४७ ॥

फुसणा अहिआ कालो,
इग सिद्ध पमुच्च साइओणंतो ॥

पडिवायात्तावाओ,
सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ४८ ॥

सव्व ि ते

ज्ञागे ते तेसिं दंसणं भाणं ॥

खड्गं ज्ञावे परिणा,-

सि एत्र पुण होइ जीवत्तं ॥ ४९ ॥

थोवा नपुंस सिद्धा,

स्थी नर सिद्धाकमेण संग्रगुणा ॥

इत्र मुख तत्तमेत्रं,

नव तत्ता लेसत्रो ज्ञणित्रा ५०

जीवाइ नव पयत्थे,

जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ॥

ज्ञावेण सहहंतो,

अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥

सद्वाइ जिणेसर ज्ञा:-

सिञ्चाइं वयणाइ नन्नहा हुंति ॥

इह बुद्धी जस्स मणे,

सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५१ ॥

अंतोमुहुत्त मित्तं,-

पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ॥

तेसिं अवहु पुग्गल,

परिअट्ठो चेव संसारो ॥ ५३ ॥

उस्सप्पिणी अणंता,

पुग्गल परिअट्ठओ मुणेअवो ॥

तेणंतातीअधा,

अणागयधा अणंतगुणा ॥ ५४ ॥

जिण अजिण तित्थतित्था,

(३०)

गिहि अन्नसलिंग श्रीनरनपुंसां॥
पत्तेअ सयंबुद्धा,
बुद्धबोहिय सिद्ध णिक्काय ॥५५॥
जिणसिद्धा अरिहंता,
अजिणसिद्धायपुंरुरिआपमुहा
गणहारि तित्थसिद्धा,
अतित्थसिद्धा य मरुदेवी ॥ ५६॥
गिहिलिंग सिद्ध ज्ञरहो,
वट्कलचीरीय अन्नलिंगम्मि ॥
साहू सलिंगसिद्धा,
श्रीसिद्धा चंदणा पमुहा ॥५७॥
पुंसिद्धा गोयमाई.

गांगेयपमुह नपुंसया सिद्धा ॥

पत्तेय सयंबुद्धा,

अणिया करकंमु कवित्ताई ॥ ५७ ॥

तह बुद्धवोहि गुरुवो,-

हिया इग समय इग सिद्धाय ॥

इग समएवि अणोगा,

सिद्धा ते णोगसिद्धाय ॥ ५८ ॥

इति मोक्षतत्त्वम् ॥

इति श्रीनवतत्त्वं समाप्तम् ॥

विद्वानोने तथा विद्यार्थींउने

खास मनन करवा योग्य ग्रंथो.

ठ कर्मग्रंथ वालाग्रवोध साथे	८-८-०
दंभक लघुसंग्रहणी	०-८-०
जीवविचार प्रकरण	०-६-०
लघु प्रकरणसंग्रह	१-८-०
पितानो पुत्र प्रत्ये उपदेश	०-३-०
सारित्रसुधारणा संभंधी शिक्षण	०-२-०
आठ स्वप्न रहस्य सयित्र	०-२-०
श्रावक कर्तव्य शाखी	२-०-०
संहर गुजराती	१-८-०

दखो-श्रावक जीमसिंह माणोक,

जैन पुस्तक वेचनार तथा प्रसिद्ध करनार.

मांनवी, मुंबई.

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीबालावबोधसहितं नवतत्त्वप्रकरणं ॥

॥ प्रारभ्यते ॥

श्रीवीरजिनं नत्वा, मत्वा तद्विष्टजावचक्रं च ॥
नवतत्त्वार्थविवरणं, कुर्वेऽहं बालबोधाय ॥ १ ॥
इवे प्रथमं नव तत्त्वनां नाम कहे वे.

आर्यावृत्तं.

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावाऽऽसव संवरो
य निज्जरणा ॥ बंधो मुक्को य तहा,
नव तत्ता हुंति नायवा ॥ १ ॥

गाथा १ लीना वृटा शब्दना अर्थ.

जीवा=जीवतत्त्व.

अजीवा=अजीवतत्त्व.

पुष्पं=पुण्यतत्त्व.

पावा=पापतत्त्व.

आसव=आश्रयतत्त्व.

संवरो=संवरतत्त्व.

निज्जरणा=निर्जरातत्त्व.

बंधो=बंधतत्त्व.

मुक्को=मोक्षतत्त्व.

तहा=तेमज.

नव=नव

तत्ता=तत्त्वो.

हुंति=वे.

नायवा=जाणवा योग

विस्तारार्थः—व्यवहार नये करी जे शुजाशुज, कर्मो नो कर्त्ता, हर्त्ता तथा जोक्ता ठे, अने निश्चय नये करी ज्ञान, दर्शन तथा चारित्ररूप निज गुणो नोज कर्त्ता तथा जोक्ता ठे अथवा दुःख सुख ज्ञानोपयोगलक्षणवंत चेतना सहित होय तथा प्राण धारण करे तेने प्रथम (जीवा के०) जीवतत्व कहीए; तेथी विपरीत जे चेतना रहित जन्म स्वप्नाववालो होय तेने वीजुं (अजीवा के०) अजीवतत्व कहीए; जेणे करी शुज कर्मनां पुज्जलो नो संचय थवाथी सुखनो अनुजव थाय ठे तेने त्रीजुं (पुषं के०) पुण्यतत्व कहीए; तेथी विपरीत जेणे करी अशुज कर्मनां पुज्जलो नो संचय थवाथी दुःखनो अनुजव थाय ठे तेने चोथुं (पावा के०) पापतत्व कहीए; जेणे करी नवां कर्म बंधाय ठे, अशुज कर्मोपादानहेतु हिंसादिक तेने पांचमुं (आसव के०) आश्रवतत्व कहीए; जेणे करी आवतां कर्म रोकाय, अर्थात् पांच समिति अने त्रण गुति तेणे करी जे आश्रव रोध करवो तेने ठहुं (संवरो के०) संवरतत्व कहीए; जेणे करी आत्मप्रदेश-

मांथी देश थकी कर्म जूदां थाय ठे, अथवा पूर्वे
करेलां कर्मोनो जे ह्यय थाय ठे, एटले तप प्रमुखे
करी कर्मनुं पंचावबुं थाय ठे तेने सातमुं (निज्जा-
रणा के०) निर्जरातत्त्व कहीए; जे नवां कर्मोनुं
ग्रहण करीने तेनी साथे जीवनुं वंधन थबुं, हीर
नीरनी पेठे मली जबुं थाय, तेने आठमुं (वंधो
के०) वंधतत्त्व कहीए अने जे आत्मप्रदेश थकी
सर्वथा कर्मोनो ह्यय थवो तेने नवमुं (मुखो के०)
सोक्ततत्त्व कहीए; ए नव तत्त्वरूप वस्तुनुं यथास्थित
स्वरूप जे प्रमाणे सिद्धांतोने विपे कथुं ठे, (तहा के०)
तेमज सम्यग्दृष्टि जीवोने ए (नव तत्ता के०) नव
तत्त्वो ते ज्ञ परिज्ञाए करी (नायवा के०) जाणवा
योग्य (हुंति के०) ठे; अने केटलांएक प्रत्याख्यान
परिज्ञाए करी ठारुवा योग्य ठे. मूलमां वे ठेकाणे
जे यकार वापस्यो ठे ते चकार वाचक होवार्थी
उन्नयान्वयी अव्यय समजी लेवो. ते चकारथी ए
नव तत्त्वने विपे सर्व पदार्थोनो समावेश थाय ठे,
अर्थात् एथी वधारे तत्त्व कोइ नथी, एवी सूचना
करी ठे ॥ १ ॥

ए नव तत्त्व मांहेलां जीव अने अजीव, ए वे

तत्त्व मात्र जाणवा योग्य ठे. पुण्य, संवर, निर्जरा अने मोक्ष, ए चार तत्व ग्रहण करवा योग्य ठे, परंतु एमांतुं पुण्यतत्त्व जे ठे ते व्यवहार नये करी आश्रवणेने ग्रहण करवुं योग्य ठे अने निश्चय नय वडे त्याग करवुं योग्य ठे, तेमज मुनिने उत्सर्गें त्याग करवुं योग्य ठे अने अपवादे ग्रहण करवुं योग्य ठे, तथा पाप, आश्रव अने बंध, ए त्रण तत्त्व तो सर्वथा सर्वने त्याग करवा योग्यज ठे ॥ उक्तं च ॥ हेया बंधाऽऽसव पा, वा जीवाऽजीव हुंति विद्वेया ॥ संवर निज्जर मुक्को, पुणं हुंति उवाएए ॥ १ ॥

ए नव तत्त्वनां नाम कक्षां, अन्यथा संक्षेपथी तो जीव अने अजीव, ए वे तत्त्वज श्रीगणांग मांहे कक्षां ठे, ते केमके जीवने पुण्य तथा पापनो संजव ठे तथा कर्मनो बंध पण तादात्मिक ठे अने कर्म जे ठे ते पुजल परिणाम ठे अने पुजल ते अजीव ठे, तथा आश्रव जे ठे ते पण मिथ्यादर्शनादिरूप उपाधिए करी जीवनो मलिन स्वभाव ठे, ए पण आत्माना प्रदेश अने पुजल विना बीजो कोइ नथी, तथा संवर जे ठे ते पण आश्रव निरोध लक्षण देश सर्व जेदे आत्मानो निवृत्तिरूप स्वभाव परि-

णाम ज्ञानात्मक ठे, तथा निर्जरा जे ठे ते पण जीव अने कर्मने पृथक् उपजाववाने कारणे दधि मथन मंथान न्याये करी कर्मनो परिशाट ठे, तथा सर्व शक्तिए करी सकल कर्म दुःखनो ह्य नवनीत गत दग्ध जल निर्मल घृत प्रगटनरूप दृष्टांते चिदानंदमय आत्मानुं प्रगट थबुं ते मोक्षतत्त्व ठे, ते माटे जीव अने अजीव ए वे तत्त्वज कहीए.

तथा अन्यत्र मतांतरे सात तत्त्व पण ठे, केमके पुण्य अने पाप, ए वे तत्त्वनो अंतर्जाव बंधतत्त्व मांहेज थाय ठे, कारण के जे शुच प्रकृतिकर्मबंध ते पुण्यतत्त्व अने अशुच प्रकृतिकर्मबंध ते पापतत्त्व ठे, माटे पुण्य पाप रहित सात तत्त्व कहीए. तेमज वढी पांच तत्त्व पण कल्यां ठे, इत्यादिक घणो विस्तार विशेषावश्यक तथा तत्त्वार्थ अने लोकप्रकाशादि ग्रंथो थकी जाणवो.

इवे प्रत्येक तत्त्वना जूदा जूदा जेद कहे ठे.

चउदस चउदस वाया,—ढीसा वासी
अ हुंति वायाला ॥ सत्तावन्नं वारस,
चउ नव जेआ कमेणेसिं ॥ १ ॥

गाथा १ जीना वृटा शब्दना अर्थ.

चउदस=चौद.

वायालीसा=वेंतालीश.

वासी=व्याशी.

हुंति=थाय ठे.

वायाला=वेंतालीश.

सत्तावन्नं=सत्तावन.

वारस=वार.

चउ=चार.

नव=नव.

जेआ=जेदो.

कमेणिसिं=अनुक्रमे करी.

विस्तारार्थः—प्रथम जीवतत्त्वना (चउदस के०) चौद, बीजा अजीवतत्त्वना (चउदस के०) चौद, त्रीजा पुण्यतत्त्वना (वायालीसा के०) वेंतालीश, चोथा पापतत्त्वना (वासी के०) व्याशी, पांचमा आश्रवतत्त्वना (वायाला के०) वेंतालीश, छठा संवरतत्त्वना (सत्तावन्नं के०) सत्तावन, सातमा निर्जरातत्त्वना (वारस के०) वार, आठमा बंधतत्त्वना (चउ के०) चार अने नवमा मोक्षतत्त्वना (नव के०) नव, एवी रीते (कमेणिसिं के०) ए क्रमे करी (जेआ के०) जेद (हुंति के०) थाय ठे.

उपर कहेलां नव तत्त्वना सर्व जेदनी संख्या वसें ने ठांतेर थाय ठे. तेउमां अठ्याशी जेद अरूपी ने अने गक्रमे ने अठ्याशी जेद करी ने ॥